

УДК 353.1+323:362:556.3

С. Г. Кравченко,

к.держ.упр.,

доцент кафедри урбаністики та містобудування ХНУБА,

чл.-кор. Академії будівництва України,

начальник відділу з питань містобудування, архітектури та держархбудконтролю виконкому Люботинської міської ради,

м. Харків

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БУДІВНИЦТВІ ЯК АСПЕКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ

На основі аналізу державної політики розвитку та стану урбанізованих територій розглянуто можливість підвищення дієвості державного регулювання страхової діяльності у сфері будівництва, що в умовах сучасного державотворення є важливим і необхідним видом діяльності, яка забезпечує ефективний захист від численних ризиків та розвитку урбанізованих територій.

Ключові слова: державне регулювання, страхова діяльність у будівництві, ризики у сфері будівництва

Постановка проблеми. Дуже важливим на сучасному етапі становлення країни та забезпеченні сприятливого інвестиційного клімату є створення зрозумілих, прозорих, сформованих на європейських засадах принципів правового регулювання містобудівної діяльності та, зокрема, забезпечення прогнозованого будівельного процесу згідно з процедурою визначеною чинним законодавством України. Однак сьогодні в Україні відсутня зважена державна політика щодо комплексного вирішення питань, пов'язаних із гарантуванням учасникам інвестиційної діяльності їх прав шляхом функціонування відповідних механізмів державного регулювання. Саме державний механізм страхування суб'єктів будівельної діяльності від ризиків, які характерні для цієї галузі, мав би бути одним із стратегічних пріоритетів, що забезпечував би здійснення державної політики, зокрема щодо розвитку урбанізованих територій. Тому необхідність пошуку науково обґрунтованих шляхів удосконалення деяких аспектів державного регулювання розвитку страхування з урахуванням особливостей будівельної діяльності й визначило вибір теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє дійти висновку про те, що значний внесок у вивчення проблематики державного регулювання будівництва зробили Ю. Асєєв, М. Бархін, Р. Бойко, М. Болдуєв, А. Воробйов, О. Кондрашов, М. Латинін, В. Мамонова, С. Майстро, З. Надюк, В. Огаренко, П. Покатаєв, Т. Сердюк, О. Стукаленко, Л. Шутенко, Д. Яблонський та ін. Страхову діяльність досліджували у свої працях М. Александрова, В. Базилевич, К. Базилевич, Л. Горбач, О. Заруба, О. Мурашко, С. Осадець та ін.

З робіт зазначених авторів зрозуміло, що страхування є важливим і необхідним видом діяльності, який забезпечує загальну економічну стабільність, розвиток усіх сфер господарювання. Проте питання державного регулювання страхування у сфері будівництва досліджено ще недостатньо й потребує подальших розвідок, що надасть змогу використовувати провідні практики та досвід міжнародних партнерів і забезпечувати сталий розвиток територій.

Метою статті є дослідження державного впливу на страхову діяльність у будівельній галузі та вироблення рекомендацій з її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні чинна в Україні система державного регулювання у сфері містобудування та архітектури недостатньо вдало поєднує в собі адміністративні та ринкові механізми державного регулювання. При цьому одними з найгостріших напрямів є: незавершеність процесів реформування економічних та правових відносин власності; недосконалість системи державного управління у сфері земельних відносин, що досить повільно вирішує питання раціонального землекористування. Це обґрунтовує потребу інновацій у процесі державного регулювання будівельної галузі, яка є однією з найважливіших системоутворюючих галузей економіки, що забезпечує економічне зростання та є основою і стимулом розвитку суміжних виробництв. І хоча основні засади страхової діяльності регулюються чинним законодавством [1], відносини у сфері будівництва потребують детального дослідження у розрізі посилення страхового захисту майнових інтересів підприємств, установ, організацій і громадян, які здійснюють у ній

свою діяльність. Зокрема це викликано тим, що розвиток будівництва значною мірою забезпечує зайнятість населення, так одне робоче місце у будівництві створює більше шести вакансій у суміжних галузях економіки. У свою чергу, сфера будівництва є важливою складовою матеріальної модернізації та структурної перебудови економіки, забезпечуючи розширене відтворення й оновлення основних засобів виробництва. Від темпів зростання сфери будівництва залежить соціально-економічний розвиток суспільного виробництва загалом, що зумовлює необхідність створення сприятливих умов для будівельного бізнесу [2].

Будівництво належить до категорії високоризикових сфер діяльності як з огляду на високий рівень травм на виробництві, так й існування специфічних ризиків (ризик забудовника, ризик порушення сейсмо- та пожежостійкості тощо). З огляду на виняткову важливість будівництва для національної економіки необхідно задіяти відповідні державні механізми регулювання страхування широкого кола будівельних ризиків. Водночас проблематика страхування у будівельній сфері та її державного регулювання ще недостатньо відображена у науковій літературі.

З одного боку це викликано тим, що сфера будівництва є достатньо технічно та технологічно насиченою галуззю, де одночасно з розвитком будівельних технологій підвищується й складність завдань, що постають при зведенні сучасних будівель і споруд. Це значно ускладнює запобігання виникненню процесів, які становлять високі ризики при виконанні таких робіт. У результаті посилюється необхідність дотримання прогресивних технологій і новітніх будівельних матеріалів. Зрозуміло, що у разі дотримання всіх норм і вимог ризик руйнування споруд та завдання шкоди працівникам й устаткуванню не є значним, однак у випадку допущення інженерних чи технологічних помилок він суттєво зростає.

Як правило, страхування будівельних та монтажних ризиків (CAR-EAR) працює по принципу «від будь-яких ризиків», що забезпечує максимально широкий захист від непередбачуваних подій у процесі здійснення будівництва,

реконструкції, реставрації, ремонту будівель, споруд, інженерних мереж та технологічного обладнання та його модернізації [3].

Можна позитивно розцінювати той факт, що при страхуванні будівельно-монтажних ризиків на весь обсяг будівництва видається один договір, за яким застрахованими є всі учасники будівництва – замовник, генпідрядник, а також субпідрядники, але на сьогодні не достатньо уваги приділяється питанням пов'язаним з містобудівними перетвореннями, які здійснюються на територіях історичних та рекреаційних землях. Недостатньо відпрацьовано питання щодо урахування ступеня можливого завдання збитків оточуючому середовищу, зокрема пам'яткам архітектури національного значення та ландшафтним паркам. На жаль, ще зустрічаються випадки, які б мали унеможливлуватися державою, зокрема, коли місцева громада, маючи на території пам'ятки архітектури національного значення, що розташовані на комунальних землях, не розробляє спеціальну науково-технічну землепорядну документацію щодо переведення земель (частіше – сільськогосподарського або житлово-цивільного призначення) до земель історико-культурного (чи за недбальством, чи зі злочинних намірів) та дає змогу отримати такі землі в приватну власність і в той чи інший спосіб завдає пам'ятці шкоди.

Незважаючи на вплив територіального устрою на сам предмет обігу земель та традиційно сакральне ставлення українців до землі, вона завжди була й економічною категорією. Земля як економічний об'єкт – це частина земної поверхні, в межах якої здійснюються виробничо-економічна діяльність населення й формування життєвих умов. Утім, сама земля – постійна величина, права на неї, що є однією з її головних характеристик, можуть легко переходити від однієї особи до іншої, що в процесі майново-грошових відносин формує ринок [5].

Характерно, що оскільки право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси й багаторічні насадження, які на ній знаходяться (якщо інше не встановлено законом і не порушує прав інших осіб), то таке право

розповсюджується і на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд, то відповідно воно суттєво впливає на можливості містобудівного розвитку урбанізованих територій і відповідно може утворювати значні ризики для стану традиційного середовища [4].

Зважаючи на те, що чинне законодавство на сьогодні не має чіткого й однозначного визначення процесу перерозподілу земельної власності, то відповідно поняття «обігу земель» знаходиться в процесі нормотворення, але застосовується у багатьох законопроектах, що, зважаючи на таку неоднозначність трактування норми закону та відсутність цивілізованого ринку землі, може створювати як додаткові переваги, так і додаткові ризики громаді і всім учасникам містобудівної діяльності.

На сьогодні за договором страхування може бути застраховане: майно, призначене для проведення будівельно-монтажних робіт (далі – БМР) і знаходиться на будівельному майданчику, зокрема:

- продукція будівельно-монтажних робіт;
- будівельні, транспортні засоби та механізми, а також обладнання для здійснення БМР;
- тимчасові будівлі, споруди та обладнання будівельного майданчику;
- будівлі та споруди, що підлягають реконструкції та капітальному ремонту.
- монтаж будь-якого технологічного обладнання, прокладання інженерних комунікацій.
- відповідальність за шкоду, що може бути завдана третім особам в процесі БМР.

Важливо, що страхове покриття за принципом «від усіх ризиків», забезпечує захист не тільки від класичних небезпек, таких як пожежа, стихійні лиха, настання цивільної відповідальності перед третіми особами тощо, але й від суто специфічних ризиків, таких як:

- помилка проектувальника;

- використання дефектних матеріалів;
- недбалість персоналу;
- вплив електричного струму;
- розрив тросів, строп, ланцюгів іншого допоміжного обладнання для здійснення БМР [2].

Звісно, що містобудівне законодавство передбачає гарантійні терміни щодо якості виконаних робіт та по своїй суті напряму пов'язується зі страховою діяльністю, оскільки невідповідна якість будівельного продукту може нести загрозу громадянам та бути причиною людських жертв і матеріальних збитків й відповідно спричиняти виникнення страхового випадку.

Як правило страхова сума включає в себе суму за об'єктами будівництва і монтажу (в розмірі їх дійсної вартості) та суму щодо відповідальності за шкоду, що може бути завдана третім особам. Це особливо важливо, коли будівництво (реконструкція чи прибудова) здійснюється в процесі експлуатації (або часткової експлуатації частини об'єкта).

У більшості випадків, як правило, страхове покриття надається на весь термін або обсяг здійснення будівельно-монтажного проекту від моменту вивантаження будівельних матеріалів та/або обладнання на будівельний майданчик до моменту здачі об'єкта в експлуатацію. Може бути надано розширення періоду страхування на термін випробування або гарантійного обслуговування.

Таким чином, страхування будівельно-монтажних ризиків дозволяє будівельній організації зняти з себе тягар можливих додаткових витрат, що не лише здатні суттєво вплинути на рентабельність проекту, але й зірвати всі строки будівництва. Замовник же перестає бути заручником фінансової спроможності підрядника та отримує ефективного контролера будівельного процесу в особі інженерів, наданих страховою компанією [2]. Все це в сукупності з діями інженерів технічного нагляду замовника та представників авторського нагляду від проектувальників (передбачено чинним законодавством) в цілому здатне забезпечити якісні та безпечні будівельні

процеси, що безперечно утворює позитивні перспективи у будівельній сфері й позитивно впливає на розвиток урбанізованих територій.

Важливим аспектом державного регулювання питань страхування у сфері будівництва має бути відповідність «стартових умов» страхування чинній містобудівній документації (генеральним та детальним планам) і, зокрема, плану зонування, де чітко визначається цільове призначення земельних ділянок та відповідність їх Стратегії розвитку певних населених місць. У цьому контексті дуже важливо, що процес страхування забезпечує підтримку того ланцюжка безпечних та чинних дій, що й повинен забезпечуватися державою впродовж усього життєвого циклу об'єкта будівництва: від ідеї, процесу утворення будівельного продукту (проекту, погоджувально-дозвільних процедур, безпосередньо будівництва, введення об'єкта в експлуатацію) й безпосередньо до його експлуатації.

На сьогодні Мінрегіоном України в процесі децентралізації здійснюється цілеспрямована політика щодо спрощення дозвільних процедур, спрямованих на формування повноцінного життєвого середовища, забезпечення охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування, збереження культурної спадщини, з одного боку, а з іншого – вживаються заходи щодо унеможливлення процесів які можуть утворювати передумови до нещасних випадків, обвалів будівель запобіганню нещасних випадків. Усе це необхідно здійснювати для гарантування державою надійних і безпечних умов проведення будівельної діяльності, апробованих з урахуванням зарубіжного досвіду, моделей страхування, із забезпеченням чіткого визначення відповідальності учасників будівельної діяльності та суб'єктів державного управління за заходи згідно з їх компетенцією.

Висновок. У результаті вивчення даної проблематики необхідно відзначити, що наведені фактори свідчать про необхідність зниження негативних чинників і впливів, що обумовлюють потребу вдосконалення механізмів державного регулювання страхової діяльності. На сьогодні посилюється необхідність з допомогою важелів державного регулювання

збільшувати мотивування до страхування будівельних, логістичних, дозвільно-погоджувальних та інших процесів і процедур, які можна об'єднати одним терміном будівництво.

Продовження процесу систематизації нормативно-правових актів щодо державного регулювання у будівельній сфері та забезпечення прав та інтересів учасників інвестиційної діяльності, надасть змогу виявити суперечності в частині погоджувальних процедур, неоднозначності у трактуванні будівельних норм на практиці, консолідувати зусилля державних, громадських і приватних інтересів задля забезпечення сталого розвитку територій.

Список використаних джерел:

1. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. №85/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/page3> (дата звернення 17.05.2017).
2. Мних М. В. Страхування як механізм надання гарантій підприємницької діяльності та соціального захисту населення: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ: Знання України, 2004. С. 317–360.
3. Деминський С. Страхование рисков в строительстве. *Финансовый директор*. 2005. № 3. С. 50–55.
4. Мірошниченко А. М., Марусенко Р. І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України: за станом нормат.-прав. актів та суд. практики на 10 квіт. 2013 р. Київ: Правова єдність, 2013. 542 с.
5. Жук О. П., Шевченко О. В. Теоретичні основи формування ринку земельних ділянок та його інфраструктури. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*: наук.-вироб. журн. 2013. № 3. С. 61–67.

Kravchenko S. H. State regulation of construction insurance as state development policy aspect.

Based on the analysis of the state development policy and the condition of urbanized territories, a possibility of raising the efficiency of state regulation of construction insurance has been considered as an important and required activity, providing an effective protection against multiple risks and development of the urbanized territories under the current state-formation processes.

Key words: state regulation, construction insurance, construction risks.

Надійшла до редколегії 03.07.2017 р.